

Nº 170
sep-okt-nov-dec
2022

museum nieuws

Verantwoordelijke Uitgever
Sabine De Schryver – Voorzitter

Redactie
Francis Huijbrechts
Bruno Kayaert
Peggy Mertens
Sara Van Cotthem

Redactiemedewerkers in dit nummer
Francis Huijbrechts, Anne Van Puymbroeck,
Hendrik Van Caelenberghe, Sara Van Cotthem

Grafische Vormgeving en drukkerij
FedoPress – Federale Drukkerij
Luttrebruglaan 74 – 1190 Vorst

Secretariaat
Noordster – 11de verdieping
Ellermanstraat 21 – 2060 Antwerpen

Telefoon
02 577 80 00

E-mail:
da.museum.antwerpen@minfin.fed.be

Webpagina
www.nationaaldouanemuseum.be

Prijs
€3 voor 3 nummers per jaargang te storten op
PR. 000-1525309-81 of IBAN BE 36 0001 5253 0981

Inhoudsopgave

>>	Voorwoord	3
>>	Algemene Vergadering 2022: een fijn weerzien	4
>>	Object in de kijker: kepie voor groentjes	5
>>	100ste verjaardag van een laffe dubbelmoord	6
>>	Duitse bezetting en zwakke gezondheid nekten Alfons Jeurissen	12
>>	De verborgen geschiedenis van Fort Sint-Filips	20
>>	Als het publiek niet naar het museum komt...	26
>>	Wordt hulpkantoor Smeermaas-Kanaal gesloopt?	29

Voorwoord

Beste museumliefhebber,

Bij de start van de voorbije zomervakantie rondde ik mijn eerste werkjaar bij AAD&A Regio Antwerpen af. Het was een boeiend, leerrijk jaar waarin ik me niet enkel moest inwerken in de rol van communicatieambtenaar voor de Antwerpse douane. Ook bij het D&A-museum was versterking welkom, zeker na het pensioen van Anne Van Puymbroeck. Met veel plezier nam ik de trekkersrol van de werkgroep Communicatie van haar over, met als voornaamste opdracht de viermaandelijkse publicatie van het D&A-museumnieuws. Gelukkig kan ik een beroep doen op de kennis, ervaring en – vooral – de inhoudelijke input van conservator Francis Huijbrechts en blijft ook Anne zeer nauw betrokken en beschikbaar voor advies. Iets meer achter de schermen is de medewerking van Bruno Kayaert, Peggy Mertens, Bert Verhoeven en Tom Poelman echter even waardevol. Bedankt allemaal!

Sara Van Cotthem

We kunnen terugblikken op een mooie zomer, al ging die voor onze Waalse collega's met een droevige herinnering van start. Op 24 juni werd in Dour immers de 100ste verjaardag van de moord op twee douaniers herdacht. Francis dook in de archieven in een poging de gebeurtenissen van die noodlottige nacht te reconstrueren, terwijl Bruno een bezoek bracht aan het gerestaureerde herdenkingsmonument. U leest er alles over in dit nummer.

Veel leesplezier!

Sara Van Cotthem
Communicatieambtenaar

ALGEMENE VERGADERING 2022: EEN FIJN WEERZIEN

DOOR FRANCIS HUIJBRECHTS

Op 27 juni 2022 konden we eindelijk nog eens een 'normale' Algemene Vergadering organiseren voor onze museumvereniging. Er waren zestien effectieve leden aanwezig, maar er moesten door omstandigheden ook elf volmachten worden verleend. Een aantal vertrouwde gezichten konden, omwille van andere afspraken, dus nog niet op het appel verschijnen in Antwerpen. Toch was het een fijn weerzien met de effectieve leden die er wel bij konden zijn.

Voorzitter Sabine De Schryver leidt de Algemene Vergadering in goede banen.

De agendapunten van de Algemene Vergadering – zoals het activiteitenverslag, het financieel jaaroverzicht en de begroting – werden onder voorzitterschap van Sabine De Schryver vlot afgehandeld. De aanwezigen konden achteraf een bezoekje brengen aan onze tijdelijke tentoonstelling, als ze dat al niet hadden gedaan. De Algemene Vergadering 2022 bood tevens een mooie gelegenheid om twee van onze bestuurders even in de bloemetjes te zetten. Marlies Van Tichelen is in 2021 dan wel uit het Dagelijks Bestuur gestapt, maar ze heeft zich daar wel 12 jaar ingezet als penningmeester. Ann Van Puymbroeck is de eerste bestuurder van onze vzw ooit die de kaap van 25 'dienstjaren' heeft gerond en zij heeft intussen haar mandaat als secretaris met drie jaar verlengd. Dat verdient toch wel een kleine attentie.

Bloemen en een dankwoord voor Marlies Van Tichelen en Anne Van Puymbroeck.

OBJECT IN DE KIJKER: KEPIE VOOR GROENTJES

DOOR ANNE VAN PUYMBROECK

Kersvers douanier Mon Schroeven (staand links) met een aantal cursisten in het OCD Kapellen in 1962. Het is een zwart-wit foto, maar het gaat hier wel degelijk om groene stormkoorden op de kepie. (D&A-museum, deelcollectie Mon Schroeven).

in contact met het publiek en het werd blijkbaar nodig geacht om aan te duiden dat het om nieuwkomers ging. Na het succesvol afronden van hun stageperiode – doorgaans met een duur van één jaar – werden deze ambtenaren dan officieel benoemd en het groene stormkoord op hun kepie kon worden vervangen door een exemplaar in zilverdraad.

Midden vorige eeuw vond men het bij de Douane aangewezen om op de uniformen van net aangeworven beambten – aangeduid als 'aangestelden op proef' – aan te geven dat zij nog volop in opleiding waren. De cursisten in het Centre d'Instruction de la Douane in Eupen hadden daarvoor begin jaren 1950 naar verluidt een smal groen lintje op hun schouderstukken aangebracht. We weten bovendien dat douaniers die stage liepen in de jaren 1957-1965 een groen stormkoord droegen op hun kepie. Dit was waarschijnlijk ook het geval bij douaniers die reeds meedraaiden op hun respectievelijke standplaatsen nadat ze de basisopleiding van enkele maanden in de douanescholen hadden afgerond. Ze kwamen in de grenskantoren, zee- en luchthavens, stations of entrepôts

Inventarisnummer 012025 uit onze collectie. (©Bruno Kayaert)

100STE VERJAARDAG VAN EEN LAFFE DUBBELMOORD

DOOR FRANCIS HUIJBRECHTS

Bij de uitvoering van hun taken in dienst van de maatschappij werden en worden douaniers wel eens geconfronteerd met bepaalde individuen die het – zacht uitgedrukt – niet zo nauw nemen met de wet. Daarbij komt het soms tot harde confrontaties waarbij de douaniers naar de verweerwapens moeten grijpen die hen wettelijk zijn toegekend (handboeien, wapenstok, pistool, pepperspray,...). Gelukkig blijft het doorgaans bij wat builen en schaafwonden en vallen er zelden (dodelijke) slachtoffers.

In de vroege uurtjes van zaterdag 24 juni 1922 is één van deze incidenten evenwel gruwelijk fout afgelopen bij Offignies, een gehucht van Dour, op een boogschuit van de Franse grens in Henegouwen.

Op vrijdagavond 23 juni ging luitenant Moncousin tijdens zijn gebruikelijke ronde langs bij twee douaniers van de brigade Blaugies: **Alexandre Decot** en **Lucien Nenquin**. Rond middernacht besloot de luitenant terug te keren naar zijn woning in Dour en hij werd daarbij een tijdje vergezeld door zijn twee collega's. Rond half twee 's nachts namen ze afscheid van elkaar bij de kerk van Dour. Decot en Nenquin vertrokken weer in de richting van Blaugies. Het leek voor hen één van zovele routine-patrouilles te worden en de douaniers verorberden al stappend hun boterhammen.

Rond twee uur hoorde een arbeider uit Dour, die op weg was naar huis, twee schoten. Hij snelde in de richting van het onverwachte geluid en trof de twee douaniers dood

aan langs een landweg in het open veld. Ze vertoonden allebei een schotwonde in hun buikstreek. Blijkbaar waren ze genadeloos om het leven gebracht door een smokkelaar met een oorlogswapen.

GEEN ANTWOORDEN

Zaterdagochtend 24 juni kwamen enkele plaatselijke rijkswachters en een onderzoeksrechter uit Bergen ter plaatse, op zoek naar sporen en aanwijzingen. Ze vonden onder andere een huls op slechts 2,5 meter afstand van de stoffelijke overschotten, wat er op wijst dat de douaniers van kortbij werden neergeschoten. Naar verluidt had een van hen nog een boterham in de hand, een indicatie dat onze collega's compleet werden verrast en dat het niet tot een vechtpartij was gekomen.

De dader of daders werden uiteindelijk niet gevonden en het is dus ook nooit uitgeklaard wat er precies is gebeurd. Ongetwijfeld een van de meest ernstige incidenten met ambtenaren van de AAD&A sinds de oprichting van de Belgische douane in 1831.

100STE VERJAARDAG

Op initiatief van de lokale bevolking en vrienden van de brutaal vermoorde douaniers werd op 1 juli 1923 op de plaats van het misdrijf een monument in blauwe natuursteen onthuld. Dit is niet alleen nog steeds aanwezig, maar naar aanleiding van de 100ste verjaardag van het drama (24 juni 2022) restaureerde het gemeentebestuur van Dour het monument en creëerde er een herdenkingsite met een informatiepaneel en

aangepaste beplanting. Het monument bevindt zich nu wel aan de overkant van de straat (rue d'Offignies) ten opzichte van de oorspronkelijke locatie. Diezelfde dag vond ook een herdenkingsceremonie plaats. Dat deze droevige gebeurtenis uit de geschiedenis van Douane en Accijnzen niet wordt vergeten, kunnen wij uiteraard alleen maar toejuichen.

WILFRID ALEXANDRE DECOT

Op 8 februari 1888 werd Wilfrid Alexandre Decot geboren in Jamoigne, in het zuiden van de provincie Luxemburg, als zoon van landbouwer Auguste Decot en Marie Sindic.

Er zijn enkele onduidelijkheden over Decots carrière bij de douane.

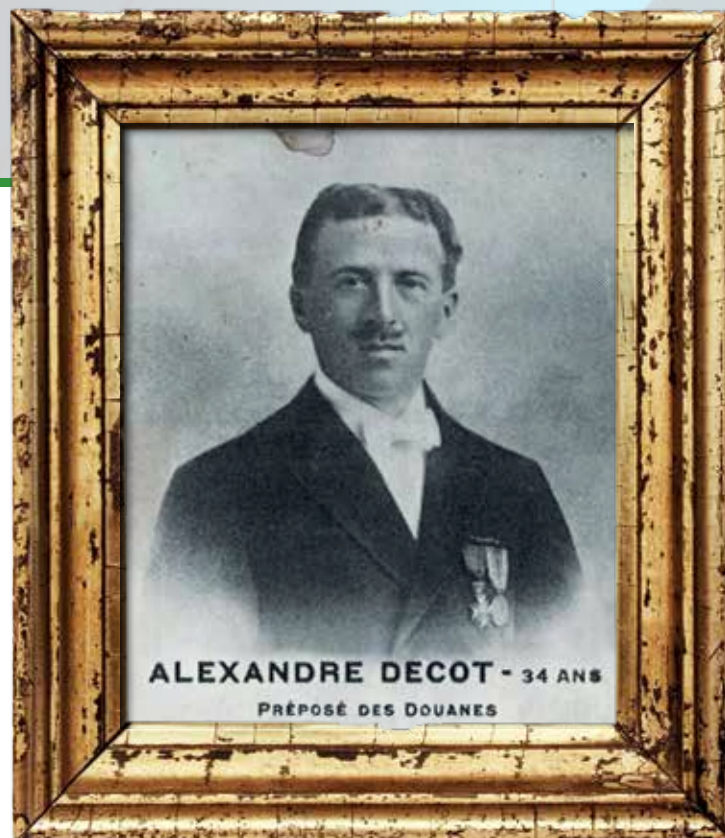
*Een portretfoto van
- vermoedelijk - luitenant
Lucien Moncousin
(D&A-museum,
via J-F Brackman)*

Zo vinden wij in één bron terug dat hij eind oktober 1911 tot de douane toetrad en dat hij aanvankelijk werkte als aangestelde bij de brigade Givry. In zijn Feuille de Signalement dat wordt bewaard in het Algemeen Rijksarchief in Brussel staat echter vermeld dat hij pas op 1 februari 1915 tot onze administratie is toegetreden. Dat is dus bijna een half jaar nadat België grotendeels onder de voet was gelopen door de troepen van het Duitse keizerrijk. Opvallend is ook dat er in zijn dienststaat het volgende wordt aangegeven: 'Maintenu sous les drapeaux du 1er Février 1915 au 29 Septembre 1919. Installé le 30 Septembre 1919.' Dit lijkt er op te wijzen dat hij – op papier althans – in 1915 bij de douane is aangeworven, maar dat hij pas 10 maanden na de wapenstilstand – en de dag na zijn demobilisatie – effectief bij ons korps aan de slag ging. Hij had voor de oorlog zijn legerdienst vervuld en waarschijnlijk was Wilfrid Alexandre Decot dan ook in de zomer van 1914 terug door het leger gemobiliseerd omwille van de Duitse invasie. Hij was onder andere betrokken bij de bloedige slag aan de IJzer in de herfst van 1914. Wat ook vaststaat, is dat hij voor zijn moedige inzet onder meer werd onderscheiden met het prestigieuze Oorlogskruis en dat hij acht frontstrepen verdiende.

Stafmedewerker Bruno Kayaert betuigde op de 100ste verjaardag van de moord vanuit het D&A-museum ter plaatse eer aan onze omgekomen collega's.

Dit wijst erop dat hij de hele oorlog in de ellende van de loopgraven heeft doorgebracht.

In het bezette deel van België ontsnapte Decots vader ondertussen tijdens een razzia op het nippertje aan een standrechtelijke executie door Duitse militairen. Zijn jongere broer Ernest had minder geluk. Hij werd door Duitsers verdacht van spionage, achter een paard gebonden en kilometers ver meegesleurd door het opgejaagde dier. Ernest bezweek aan de gevolgen van deze marteling.

Teruggekeerd uit de Grote Oorlog en meteen na zijn demobilisatie werd Wilfrid Alexandre Decot eind september 1919 ingedeeld bij de douanebrigade Blaugies

(controle Dour). Hij leerde een lokale jongedame kennen, Jeanne Dupont, met wie hij het volgende jaar trouwde. Het koppel kreeg één dochter, Marie. Zij zou later zelf huwen met een ambtenaar van Douane en Accijnzen. In 1921 werd Wilfrid Alexandre Decot zowel door zijn controleur als de bevoegde inspecteur vrij positief ingeschat, met onder andere de vermeldingen 'extraordinaire' voor zijn kennis van de dienst en 'beaucoup' voor zijn inzet. Nadat hij een jaar later – op 34-jarige leeftijd – werd vermoord, is douanier Decot begraven in Pin-Izel, in de buurt van Chiny en Florenville in de provincie Luxemburg. Hij kreeg postuum het croix civique uitgereikt.

Zijn weduwe kreeg een vergoeding uitgereikt die werd gebaseerd op het jaarinkomen van haar omgekomen echtgenoot. Voor 1921 bedroeg dat 12.600 Belgische frank, maar het is niet duidelijk hoeveel zij daarvan ontving. Het getroffen gezin kreeg echter bijkomende ondersteuning vanuit onverwachte hoek, namelijk van het Carnegie Hero Fund. Dit was een initiatief van Andrew Carnegie, een steenrijke Amerikaanse industrieel en filantroop van Schotse origine. Aanvankelijk opgestart met de Verenigde Staten en Canada als doelgebied, volgden er vrij snel ook afdelingen in negen Europese landen, waaronder België. Het Carnegie Hero Fund was in België opgestart in 1911 nadat Carnegie een aanzienlijk kapitaal aan de Belgische regering had geschonken, waarvan de rente zou dienen om steun te verlenen aan burgers die in vredetijd hun leven op het spel hebben gezet om dat van één of meer medemensen te redden. Deze ondersteuning kon eveneens gegeven worden aan de gezinnen van

hen die hun leven verloren als slachtoffer van hun dienstvaardigheid en blijkbaar voldeden de weduwen en kinderen van Decot en Nenquin aan de criteria.

LUCIEN JOSEPH NENQUIN

De oudste van de twee onfortuinlijke collega's, Lucien Joseph Nenquin, werd geboren op 12 mei 1874 te Thirimont in Henegouwen als kind van Désiré Nenquin en Maria Chevry. Lucien werkte oorspronkelijk blijkbaar als glasblazer, maar op 1 februari 1902 ging hij in dienst bij de douane. Hij trad daarmee in de voetsporen van zijn vader, die onder meer had gewerkt als brigadier van de douane in Sars-la-Bruyère, en zijn grootvader.

Lucien Joseph Nenquin kwam in eerste instantie als Préposé des Douanes terecht in Dolhain in de provincie Luik. In de zomer van 1902 kreeg hij een overplaatsing naar de regio Dour, waarmee hij dus terugkeerde naar zijn geboortestreek. In 1905 huwde Lucien met Maria Laurence Desoil en er kwamen twee zonen in het gezin, Henri en Lucien René. Eind 1918 of begin 1919 werd Lucien benoemd tot onderbrigadier in Blaugies. In 1921 kreeg hij eveneens een lovende beoordeling van zijn controleur en inspecteur. Er werd bovendien aan toegevoegd dat hij op korte termijn in aanmerking kwam voor een bevordering tot brigadier.

Na zijn dramatisch overlijden kreeg de 48-jarige Lucien Joseph Nenquin een laatste rustplaats te Fayt-le-Franc, dus op slechts enkele kilometers van de plek waar hij werd omgebracht. De weduwe Nenquin en haar jongste zoon ontvingen, net als de nabestaanden van Decot, een

ondersteuning uitgekeerd door Le Fondation Carnegie. Bovendien nam de administratie voor drie jaar de pensionaatskosten van Nenquins oudste zoon aan het Institut industriel et professionnel van Charleroi voor haar rekening.

Bronnen

- Algemeen Rijksarchief Brussel:
 - inventaris I587 Nr. 668, dienststaat D4838 W.A. Decot
 - inventaris I587 Nr. 908, dienststaat N376 L.J. Nenquin
- Krantenartikel "Drame Nocturne à Dour" dd 25 juni 1922
- Correspondentie met Jean-François Brackman op 16 maart 2021
- Websites:
 - <http://www.carnegieherofundbelgie.be>
 - https://en.wikipedia.org/wiki/Carnegie_Hero_Fund

DUITSE BEZETTING EN ZWAKKE GEZONDHEID NEKTEN ALFONS JEURISSEN

DOOR ANNE VAN PUYMBROECK

Oud-collega Alfons Jeurissen (1874-1925) was een talentrijk schrijver die door vele bekende auteurs uit zijn tijd op handen gedragen werd. Zijn levenspad verliep echter niet helemaal zoals Alfons het gehoopt had en dat verklaart ook waarom zijn boeken minder bekend zijn onder het publiek. Vergeten doen we hem echter niet!

UITZONDERLIJKE OPSTELLEN

Het levensverhaal van Alfons begint in Hasselt op 19 mei 1874 in de gezinswoning op de Fruitmarkt 22. Zijn moeder was huisvrouw en zijn vader genoot als kapelmeester enige plaatselijke bekendheid. Ook Fons was muzikaal – hij was een getalenteerd pianospeler – maar het is vooral als schrijver dat hij de geschiedenis is ingegaan. Jozef Geurts, Alfons' leraar in het Sint-Jozefscollege, viel het als eerste op dat de opstellen van de jonge Alfons toch van een uitzonderlijk hoog niveau waren, vergeleken met de werkjes van zijn klasgenoten. Hij las ze dan ook regelmatig voor als voorbeeld voor de andere leerlingen. Fons bleek een begenadigd verteller, een talent dat hij blijkbaar van moeders kant meekreeg. Hij schreef dan ook niet alleen opgelegde opstelletjes, hij werd lid van het studiegenootschap De Bloemengaerd en bracht het er tot voorzitter. Het is hier dat hij zijn eerste letterkundige sporen verdiende.

*Alfons Jeurissen getooid in zijn douaniersuniform anno 1901.
(fotoarchief Heemkring Heidebloemke vzw).*

AAN DE SLAG ALS DOUANIER

Het werd Alfons al vlug duidelijk dat hij met schrijven alleen zijn boterham niet ging verdienen. Dus koos hij op 22-jarige leeftijd voor een loopbaan als kantoorbediende bij de Administratie van de Directe Belastingen, Douane en Accijnzen. Het zal eerder wel een droge boterham geweest zijn, want op 17 december 1896 werd hij enkel aangesteld als klerk 'op de proef' in het Belastingkantoor van Hasselt. En 'op de proef' betekende dat hij onbezoldigd moest werken tot zijn baas oordeelde dat hij bekwaam genoeg was om vast benoemd te worden.

Toen Alfons in 1897 huwde met juffrouw Jozefina Maes uit Hasselt moet hij toch rond de duizend frank (25 euro) verdiend hebben. Zelfs voor die tijd een schamel inkomen, zeker als je weet dat hij pas na vier jaar een weddeverhoging kreeg van honderd frank per jaar. Toch runden de Jeurissen er hun gezinnetje mee, dat intussen drie kleine kinderen telde.

Op 1 februari 1899 werd Alfons benoemd tot douanier (préposé) en Smeermaas werd zijn eerste werkplek. Bij de administratie hanteerde men de regel dat het personeel niet te lang op dezelfde standplaats mocht blijven. Dit om te voorkomen dat ze te familiair werden met de bevolking en dan moeilijker konden optreden tegen smokkelpraktijken. Dus ook Alfons verhuisde de volgende jaren regelmatig van werkplek: in 1904 kreeg hij een plaats toebedeeld in Lanaken Dorp en later in het kantoor Lanaken Station.

*Het boek 'Op de vlakte' werd
één van zijn beste werken.*

In de velddienst klopte hij bijzonder lange diensten: honderd uren op tien dagen, gevolgd door twee dagen rust. Er werd geen onderscheid gemaakt tussen werk-, zon- en feestdagen. Bovendien moesten er vijftig uren 's nachts worden geklopt. Gelukkig waren de opdrachten wel gevarieerd: plantondiensten (wachtdiensten) aan het Douanekantoor Smeermaas werden afgewisseld met controles in de tolkring, soms onderbroken door korte periodes van bewaking of toezicht in het wachthuisje langs de hoofdweg om de passerende vervoersmiddelen en het vee te controleren. Die diensten werden vooraf netjes uitgestippeld door de brigadier-posthoofd. Als de controleur vaststelde dat de betrokken douanier niet op het opgegeven tijdstip op de aangegeven plaats was, kon hij zich aan een serieuze straf verwachten, tenzij hij een grondige reden kon voorleggen. Bij herhaling ging men zelfs zo ver dat er wedde werd ingehouden of de betrokken ambtenaar een overplaatsing kreeg in het belang van de dienst.

Alfons klaagde er wel eens over dat hij het vaak te druk had en te moe was om nog veel te schrijven – wellicht lag het harde terreinwerk en zijn zwakke gezondheid daar ook aan ten grondslag – maar hij sloeg zijn ervaringen en indrukken wel op om later te verwerken in zijn prachtige nouvelles. Dat werd duidelijk toen hij promoveerde tot onderbrigadier op 1 april 1911 in Sint-Huibrechts-Lille (het huidige Pelt) en hij meer vrije tijd kreeg om te schrijven.

ERKEND SCHRIJFTALENT

Zijn 'Heksendans' (1924) werd een aaneenschakeling van smokkelverhalen die een collega uit Peer met hem deelde tijdens de lange uren dat ze dienst moesten lopen. Het boek is doorspekt met fratsen van heksen en spoken, maar volgens de collega in kwestie waren ze echt gebeurd én beleefd door zijn vader. In zijn roman 'Heikleuters' (1907) beschreef Alfons de vertellingen van de bezembinders uit de Hasselt-Zonhovense heide, waarvan hij genoot tijdens schaarse verlofdagen. 'Geert De Roerdomp' (1918) vertelt over de Franse overheersing na de boerenkrijg in Genk en omstreken.

Jeurissen werd alom bejubeld vanwege zijn bijzondere schrijftalent en erkend door grote schrijvers. 'Op de vlakte' (1910), leverde hem zelfs vergelijkingen met Streuvels' werk op, maar hij kon de in hem gestelde verwachtingen uiteindelijk niet inlossen. Daar hadden zijn gezondheid, het harde werk en de Duitse bezetting ook veel mee te maken, maar daarover later meer...

EEN AMBTENAAR 'EXTRAORDINAIRE'

Wat opvalt, is dat Alfons Jeurissen enkel Nederlandstalige nouvelles schreef. Opmerkelijk, want zijn hele opleiding verliep, naar de gewoonte uit die tijd, in het Frans. Zijn tweetaligheid, zowel op het gebied van spreken als schrijven, werd ook vermeld in zijn feuille de signalement (personeelsfiche). Begrijpelijk, wanneer je leest wat voormalig collega Willy Borgonjon schreef over de geplogenheden uit die tijd (eind 19de – begin 20ste eeuw):

'De dienstvoorschriften waren in die tijd in het Frans en op het bevorderingsexamen werd als uiterste toegeving geduld dat de 'rédaction' werd gemaakt 'en flamand' op voorwaarde dat de kandidaat er een Franse vertaling bijvoegde.'

De tweetaligheid van Fons werd vermeld in zijn feuille de signalement. (D&A-museum)

Nog steeds siert een gedenkplaat de gevel van de vroegere gezinswoning Jeurissen in Ekeren.
(©AVP)

De personeelsfiche van Jeurissen vermeldt trouwens ook dat hij beoordeeld werd als een klasse ambtenaar: *'Zeer goed over de hele lijn'* en wat zijn *'intelligence de service'* betrof, kreeg hij als quoterings *'extraordinaire'* wat toen zeer zelden werd toegekend.

OP EIGEN VERZOEK NAAR ANTWERPEN

Willy Borgonjon vertelde verder: *'In de tijd dat Alfons in Sint-Huibrechts-Lille werkte, werden in de administratie de eerste pogingen gedaan om het personeel in een vakvereniging onder te brengen om voor de materiële en geestelijke belangen te kunnen ijveren. Gent en vooral*

Antwerpen waren de groeipolen van de bewustwording van het lagere douanepersoneel. De Verbroedering van het Vlaamse Financiepersoneel, die zich niet alleen in naam maar ook metterdaad resoluut in het Vlaamse kamp opstelde, had haar hoofdkwartier in de Scheldestad. Naast de vakvereniging had zij ook een mutualiteit en, wat de korpsgeest van het lager personeel ten zeerste aanwakkerde, een machtige muziekkapel die nu nog steeds bestaat. (Koninklijke Harmonie van Financiën). Alfons Jeurissen die in Limburg propagandist van de

Verbroedering was geweest, liet zich door zijn vrienden uit Antwerpen overhalen om zijn overplaatsing naar deze stad aan te vragen. Zijn vriend Eugeen De Baets, één der stichters van de vereniging, rekende erop dat Jeurissen die zowel door zijn chefs als door zijn ondergeschikten graag gezien was, zijn vlotte pen ten dienste van de Verbroedering zou stellen.'

Hij kreeg op 1 juni een benoeming in Essen en Alfons dacht dat zijn broodje nu wel gebakken was. De rust van de bossen, zijn literaire vrienden dicht in de buurt...maar hij werd van hot naar her gestuurd. Zo kwam hij in 1911 in het drukke internationale station in Essen terecht. Een jaar later kreeg hij een job in de haven van Antwerpen (Antwerpen-Zuid) om dan terug naar Essen gestuurd te worden. Niet voor lang echter, want in november van datzelfde jaar kreeg hij opnieuw een overplaatsing. Zo belandde hij op 1 juli 1917 bij de velddienst in Ekeren. Zijn gezin volgde hem en betrok er volgens de burgerlijke stand in december 1916 het huis in de Brilstraat 8, vlakbij de dorpskerk.

EEN NOODLOTTIGE BESLISSING

Toen de oorlog op zijn einde liep, kreeg Alfons op 19 augustus 1918 door bemiddeling van een hoger ambtenaar een aanbieding om in de bibliotheek van het Ministerie van Financiën in Brussel te werken.

Willy Borgonjon: *'Men liet hem verstaan dat hij door het aanvaarden van deze job zich niet compromitteerde, vermits het om een officiële instelling ging. Toch werd deze beslissing Jeurissen noodlottig. De terugkerende Belgische regering nam hem dit kwalijk omdat het onder de bezetting van de Duitsers gebeurd was. Met terugwerkende kracht werd Alfons Jeurissen op 1 november 1918 uit zijn ambt ontzet, zonder recht op pensioen.*

Onze collega was zowel geestelijk als fysiek gebroken door deze beslissing en ook financieel zag het er niet goed uit. Dankzij de hulp van dichter August van Cauwelaert werd Alfons redacteur bij het weekblad 'Het Vlaamsche Land' en kreeg hij later bij de toen opkomende firma Gevaert toch nog een behoorlijk bezoldigde baan. Al gauw liet zijn gezondheid Alfons in de steek. Door longproblemen was hij niet meer in staat te schrijven en hij stierf op 18 juni 1925 te Ekeren, slechts 51 jaar oud.

GEËERD MET STRAATNAMEN

Om mijn onderzoek af te ronden wilde ik nog een bezoek brengen aan Jeurissens graf. Door foutieve informatie op het internet zocht ik eerst vruchteloos op het Schoonselhof. De hulpvaardigheid van Harry De Loght en Jimmy Geerts, tewerkgesteld op de begraafplaats in de Driehoekstraat in Ekeren, maakte dit echter snel goed. In een mum van tijd vonden we de goed onderhouden grafzerk van Alfons Jeurissen en zijn echtgenote, vlakbij het Poortgebouw (de grote ingang).

Onder impuls van het Davidsfonds veranderde het gemeentebestuur van Ekeren in 1935 de Brilstraat – waar Jeurissen leefde en werkte – in de Alfons Jeurissenstraat. Zij organiseerde ook al meermaals een tentoonstelling over het werk en leven van Alfons en brachten enkele verzamelde werken van hem uit. Ook zijn geboortestad Hasselt heeft in de Banneuxwijk een straat naar Jeurissen genoemd en er werd een standbeeld voor hem opgericht.

Het is duidelijk dat deze verdienstelijke oud-collega nog lang niet vergeten is.

Met dank aan collega's Bruno Kayaert, Ivo Machiels, Peggy Mertens voor de hulp bij het verzamelen van alle documentatie.

De laatste rustplaats van Alfons Jeurissen en zijn echtgenote in Ekeren. (©AVP)

De vroegere Brilstraat in Ekeren werd de Alfons Jeurissenstraat gedoopt in 1935. (© AVP)

Bronnen en bibliografie

- Paul Leenders, Vijftig Limburgse profielen, Kempische Boekhandel, Retie, 1961, p. 96-99.
- Jozef Droogmans, Alfons Jeurissen, de meesterlijke verteller van de Kempen, Lombaerts, 1950, 16p.
- Alfons Jeurissen, een verdienstelijk Limburger. Uitgave van het Alfons Jeurissen-Comité, J. Van Mierlo-Proost, Turnhout, 1934
- Uit het Archief van De Schakel: Alfons Jeurissen: schrijver en douanier. Een tekst over A. Jeurissen als douanier, geschreven door ere-gewestelijk directeur

Willy Borgonjon zaliger (1925-2013), tevens redactiesecretaris van het personeelsblad De Schakel (1968 – 1978), voor het tijdschrift van de Vlaamse Toeristenbond in 1975. (Het artikel werd nagelezen en aangevuld door de familie van A. Jeurissen.)

- Uit het Archief van het D&A-museum: Feuille de Signalement directies Limburg en Antwerpen (1899 – 1911): Alfons Jeurissen
- Uit het Archief van het D&A-museum: M.G. Bijmens, Een eeuw later. Met Alfons Jeurissen op stap door Limburg en Maastricht, BSWK, Hasselt, 2010.

Leestips

- Alfons Jeurissen, Verzameld Werk Deel I, Met een inleiding van Jozef Droogmans, Het Fonteintje, Borgerhout-Antw., 1950 [bevat: Heikleuters I & II (1907) Geert de Roerdomp (1918) De Turfboer (1904)].
- Alfons Jeurissen, Verzameld Werk Deel II, Met een levensschets door Adriaan Theatre, Het Fonteintje, Borgerhout-Antw., 1950 [bevat: Op de vlakte (1910, waarin: Op de grens), Heksendans (1924), Broeder Bertus (1906), De Witte Vrouw (1906)].

DE VERBORGEN GESCHIEDENIS VAN FORT SINT-FILIPS

DOOR HENDRIK VAN CAELENBERGHE

Fort Sint-Filips, gelegen op de rechter Scheldeoever en thans volledig omgeven door de infrastructuur van de Total Energies Raffinaderij, is één van de oudste forten van Antwerpen. Wat weinigen weten, is dat deze kleine vesting drie eeuwen geleden fungeerde als tolpost. Reden genoeg dus om even in de boeiende geschiedenis van dit onbekende fort te duiken.

UIT DE GESCHIEDENISBOEKEN

In opdracht van de Spaanse veldheer en landvoogd Alessandro Farnese werd dit fort in 1584 gebouwd, samen met het meer bekende fort Sint-Marie aan de overkant van de Schelde. Ter verdediging van het gebied werden bruggenhoofden vanuit beide forten en een vlotbrug in de Schelde gelegd. Ze maakten toen deel uit van de Staats-Spaanse linies.

Toen vanaf 1859 een omvangrijke militaire verdedigingsgordel (de Brialmont omwalling) rond Antwerpen werd aangelegd ter bescherming van de stad tegen bombardementen en bezetting, werd fort Sint-Filips door een nieuw fort vervangen. Dit had een uitzonderlijke plattegrond: het was langgerekt, volledig gebouwd

uit baksteen met drie koepels en een droge gracht. In elke koepel stonden twee kanonnen. Door de snelle technologische en militaire vooruitgang bleek het fort al rond 1890 gedateerd. Opdat de Duitsers het niet zouden kunnen gebruiken, bliezen Belgische troepen fort Sint-Filips gedeeltelijk op tijdens de evacuatie van Antwerpen in oktober 1914. Later werden deze vernielingen niet meer hersteld.

In de jaren 1950 tot 1970 dumpte en verbrandde de petrochemische industrie miljoenen liters afvalolie op de site. In die tijd was er nog geen sprake van een bodemdecreet. De tijdgeest toen was 'we gooien er wat zand over en niemand ziet het'. De vervuiling was indrukwekkend, maar bleef gelukkig beperkt tot de site en de onmiddellijke omgeving. In 2019 startte het Havenbedrijf, als eigenaar, met de sanering en herinrichting van de vervuilde site. Omdat weggraven of ter plaatse behandelen technisch en financieel niet haalbaar bleek, werd de vervuilde grond en de ruïne van het oude fort volledig ingekapseld in een 'sarcofaag' van beton, een ondoorlaatbare kleiwand van 30 meter diep.

PERSOONLIJKE VONDSTEN

Tot zover de goed gedocumenteerde geschiedenis van fort Sint-Filips. Wat echter minder bekend is van deze fortificatie, is dat het tijdens de Oostenrijkse periode (1715 – 1795) werd gebruikt als tolpost. Dat bleek uit diverse verzegelloden, blanco's en afval van het verzegelen die ik tijdens mijn prospectie in de jaren 1990 op de site vond.

*De inkompoort van Fort Sint-Filips
in de periode 1900 – 1940.
(©Port of Antwerp-Bruges)*

HET ENE LOODJE IS HET ANDERE NIET...

Behalve het verzegellood van Fort Sint-Filips zelf, vond ik op de site nog verschillende andere loodjes:
(foto's: © Hendrik Van Caelenberghe)

Scharnierzegel met gespleten vergrendeling.
De keerzijde vermeldt 'TRANSIT' en daaronder 'BRUXELLES'.

Vierpuntszegel met de vermeldingen
'BUREAU', daaronder 'PPAL' (principal)
en daaronder 'NAMUR'.

Vierpuntszegel met op de keerzijde
'TRANSIT' en daaronder 'BRUXELLES'.

Scharnierzegel met gespleten vergrendeling
waarvan de keerzijde 'TRANSIT' en eronder
'ANVERS' vermeldt.

Links en rechts blanco's voor
scharnierzegels met gespleten vergrendeling
en centraal een vierpuntszegel.

Afval van
een blanco
scharnierzegel
met dubbele
vergrendeling.

Referenties

- Van Laere Raf, Loden zegels & verzegelingen, eerste hulp bij identificatie, Limburgse Studies – Wijer 2019.
- <https://www.fortengordels.be/pagina/individuele-geschiedenis#fortsintfilips>
- <https://www.antwerpennoord.be/sanering-van-fort-sint-filips-langs-de-schelde-afgerond/>
- <https://bit.ly/3yfj6IM>

ALS HET PUBLIEK NIET NAAR HET MUSEUM KOMT...

DOOR SARA VAN COTTHEM

... dan brengen we het museum toch gewoon naar het publiek? Begrijp me niet verkeerd, natuurlijk komt het publiek wél naar het D&A-museum: scholen en socio-culturele verenigingen weten de permanente opstelling in de Noordster inmiddels goed te vinden, maar bij individuele bezoekers lijkt het D&A-museum nog niet zo gekend. Dus als er zich een gelegenheid voordoet om het museum extra onder de aandacht te brengen, laten we die niet verloren gaan.

Van 20 tot 22 mei nam de D&A regiodienst van Antwerpen deel aan de Vlootdagen, een publieksevenement georganiseerd door de Koninklijke Belgische Marine ter gelegenheid van haar 75ste verjaardag. In het Marine- en Defensiedorp aan de Orteliuskaai demonstreerden verschillende teams hun dagelijkse taken met een rummage parcours, demo's met de drugshond en scanvan, fotosessies op een douanemoto en een infostand rond CITES en namaakgoederen. Voor deze stand konden we rekenen op een uitgebreide bruikleen vanuit het depot van het D&A-museum. In enkele vitrines werden delicatere CITES-goederen getoond, zoals een Afrikaans hoofddeksel, ivoren figuurtjes, een krokodillenhuid, een schildpad en medicinale zalf. We werkten een doe-opdracht uit voor kinderen waarbij ze dienden te achterhalen welke 'souvenirs' ze beter niet in hun reiskoffer hebben zitten: een ivoren armband, een stuk hersenkoraal en een handtas van slangenleer werden hiervoor door het museum ter beschikking gesteld.

Customs

Bij een tweede opdracht mochten ze als echte douaniers proberen namaakgoederen te onderscheiden van echte merkartikelen. De namaakgoederen ontvingen we van de Backoffice Linkeroever en ze werden vervolgens toegevoegd aan de collectie van het museum. Zowel in de vitrine als bij de opdrachten werd de medewerking van het museum duidelijk gecommuniceerd, met verwijzing naar de nieuwe website www.nationaaldouanemuseum.be. We konden tijdens deze drie dagen op heel wat belangstelling rekenen: zo'n 215 kinderen vulden de opdrachten in en we gaven naar schatting aan 550 volwassenen tekst en uitleg over de werking van de douane en de collectie van het D&A-museum.

Amper een maand na de Vlootdagen laadden we opnieuw de dienstwagen vol, dit keer met bestemming Rijnkaai. Op 17 en 18 juni vond in de Waagnatie BeerExperience plaats,

een beurs voor hobby- en craftbrouwers. Een totaal ander soort evenement met een nichepubliek, waarbij onze focus lag op informeren over de accijnsverplichtingen. Ook hier ontbrak het museum niet en richtten we op onze stand een vitrine in met enkele stukken uit het accijnsverleden van onze administratie: een wortschepper, een broc in koper waarmee de inhoud van vaten werd gemeten, een accijnsslot en een kenteken. Met zo'n 70 bezoekers aan onze stand was BeerExperience niet de grootste publiekstrekker, maar konden we wel voor elke bezoeker de tijd nemen en hen proberen overtuigen ook het D&A-museum 's te bezoeken.

WORDT HULPKANTOOR SMEERMAAS-KANAAL GESLOOPT?

DOOR ANNE VAN PUYMBROECK

VOORLOPIG NIET...

Het voormalige hulpkantoor Smeermaas-Kanaal langs de Zuid-Willemsvaart in Lanaken behaalde opnieuw een krantenkop. Zo blokletterde het Nieuwsblad op 25 maart jl. 'PROVINCIE WEIGERT SLOOPVERGUNNING VOOR OUDE DOUANEKANTOOR IN SMEERMAAS'. De Vlaamse Waterweg, beheerder van dit pand, wil het laten slopen omdat het intussen behoorlijk verloederde gebouw onder meer krakers en drugkoeriers aantrekt. De voorstanders voor het behoud ervan verwijzen echter naar de historische waarde van het pand. De douane maakte onmiskenbaar deel uit van dat rijke verleden.

DOUANE SCHREEF ER GESCHIEDENIS

Lanaken mag dan 'een zakdoek groot zijn' toch lagen er vroeger vier douanekantoren op een steenworp van elkaar. Je had het internationale kantoor Caberg-Smeermaas aan de Maastrichtersteenweg met twee hulpkantoren: Smeermaas-Weg en Smeermaas-Kanaal. Er was ook nog een kantoor Lanaken-Station op de spoorlijn Hasselt-Maastricht.

Het toch wat opvallende douanekantoor langs de Zuid-Willemsvaart in Smeermaas op het einde van de 20ste eeuw. (collectie D&A-museum)

In het hulpkantoor Smeermaas-Kanaal, waarover sprake in de krantenartikels, zat oorspronkelijk het personeel van de Scheepvaartdiensten. In 1954 werd het verbouwd omdat de Belgische douane een nieuw onderkomen zocht voor haar personeel. Dat had voldoende werk om handen met de binnenschippers die aan deze grens hun goederen moesten aangeven. Hun vroegere kantoor, ook op de kanaaldijk, was in 1926 zelfs een kantoor 2de klas.

Had het hulpkantoor Smeermaas-Kanaal in 1971 langs de Nederlandse zijde enkel nog BTW-bevoegdheid die kon afgehandeld worden door slechts één ambtenaar tijdens de dag, aan Belgische zijde verwerkten meerdere collega's zo'n 20 aangiften per dag, van binnenschippers die voornamelijk grint, cement en zand verscheepten. In 1992, dus ruim 20 jaar later, viel uiteindelijk toch het doek over dit hulpkantoor door de opening van de binnengrenzen en het feit dat de binnenvaart steeds minder gebruik maakte van de Zuid-Willemsvaart.

STILLE HOOP

Uiteraard koesteren wij eveneens de stille hoop dat plaatselijke erfgoedwerkers een geschikte herbestemming kunnen geven aan dit pand zodat toekomstige generaties ook weten dat vele collega's hier ooit waakten over de grens.

D&A
Museum VZW